

O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHDAGI ROLI

Nurullayev Hoshimjon Hamidovich

Oriental universiteti Biznes va boshqaruv

kafedrası katta o'qituvchisi

[Tel: +998945467464](tel:+998945467464)

E-mail: hoshimnurullaev@gmail.com

Kirish. Hozirgi kunda O'zbekistonda iqtisodiy islohotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida aholi bandligini ta'minlash va ishsizlik darajasini kamaytirish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Aholi sonining izchil o'sib borishi, ayniqsa mehnatga layoqatli yoshlar ulushining ortishi mehnat bozorida ish o'rinlariga bo'lgan talabni yanada kuchaytirmoqda. Bu esa o'z navbatida yangi ish o'rinlarini yaratish, barqaror daromad manbalarini shakllantirish hamda aholi turmush darajasini oshirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mazkur sharoitda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish bandlikni ta'minlashning eng samarali vositalaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Kichik biznes subyektlari o'zining moslashuvchanligi, kam kapital talab etishi va qisqa muddatda faoliyat boshlash imkoniyati bilan iqtisodiyotda muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, xizmat ko'rsatish, savdo, hunarmandchilik va ishlab chiqarish sohalarida kichik biznes aholi bandligining asosiy manbalaridan biri hisoblanadi.

Mamlakatimizda ushbu sohani rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmonida "aholi bandligini ta'minlash, kambag'allikni qisqartirish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali barqaror iqtisodiy o'sishga erishish" ustuvor vazifalardan biri sifatida qayd etilgan³⁷. Shuningdek, PQ-5113-son Qarorda kichik biznes subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash, ularga imtiyozlar berish va yangi ish o'rinlarini yaratish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar belgilangan³⁸.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish orqali aholi bandligini oshirish va ishsizlikni kamaytirish masalasi bugungi kunda nafaqat iqtisodiy, balki muhim ijtimoiy vazifa sifatida ham dolzarb hisoblanadi.

2018–2025 yillar oralig'ida kichik biznesning YAIMdagi ulushi dinamikasi kompleks iqtisodiy-statistik tahlil asosida o'rganilganda, umumiy trendda turlicha bosqichlarni kuzatish mumkin.

³⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.

³⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 8-iyundagi PQ-5113-son "Kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.

1-jadval

2018–2025 yillar oralig‘ida kichik biznesning YAIMdagi ulushi³⁹

Yil / Davr	Ulushi (%)
2018	63.5
2019	58.1
2020	56.7
2021	56.3
2022	54.3
2023	53.8
2024	53.5
2025 (Q1–Q4)	45.6 → 52.2

Dastlab, 2018–2020 yillar oralig‘ida kichik biznes ulushi sezilarli darajada kamaygan. 2018 yilda 63.5 foizni tashkil etgan ko‘rsatkich 2020 yilga kelib 56.7 foizgacha tushgan. Bu davrda kuzatilgan 6.8 foiz punktlilik pasayish asosan COVID-19 pandemiyasining iqtisodiy faoliyatga salbiy ta‘siri bilan bog‘liq bo‘lib, xizmat ko‘rsatish sektori qisqarishi, kichik tadbirkorlik subyektlarining vaqtincha faoliyat to‘xtatishi va umumiy talabning pasayishi bilan izohlanadi.

Keyingi bosqich — 2021–2024 yillar — nisbatan barqarorlashuv davri hisoblanadi. Bu davrda ulush 56.3 foizdan 53.5 foizgacha asta-sekin kamaygan bo‘lsa-da, pasayish sur‘ati avvalgi davrga nisbatan ancha sekinlashgan. Bu holat iqtisodiyotning pandemiyadan keyingi tiklanish jarayoniga kirgani, xizmatlar sektorining qayta jonlanishi hamda kichik biznes faoliyatining bosqichma-bosqich tiklanishi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, yirik sanoat loyihalari va investitsion faoliyatning kengayishi natijasida iqtisodiyot strukturasi o‘zgarishlar yuzaga kelgan bo‘lib, bu kichik biznes ulushining nisbatan kamayishiga ham ta‘sir ko‘rsatgan.

2025 yilga kelib esa sezilarli dinamik o‘zgarish kuzatiladi. Yil boshida (Q1) kichik biznes ulushi 45.6 foizgacha tushgan bo‘lsa-da, keyingi choraklarda barqaror o‘shish qayd etilib, Q4 yakuniga kelib 52.2 foizga yetgan. Bu jarayon iqtisodiy faollikning kuchayishi, xizmatlar sektorining kengayishi hamda kichik biznesni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosatining samaradorligi bilan bog‘liq holda izohlanadi. Natijada yil davomida +6.6 foiz punktlilik ijobiy o‘shish shakllangan.

Umumiy xulosa sifatida shuni ta‘kidlash mumkinki, 2018–2024 yillarda kichik biznes ulushining pasayishi kuzatilgan bo‘lsa-da, bu jarayon asosan iqtisodiyotning strukturaviy transformatsiyasi va boshqa sektorlar tezroq rivojlanishi bilan bog‘liqdir. 2025 yilda esa qayta tiklanish va o‘shish tendensiyasi shakllanib, kichik biznesning YAIMdagi o‘rni yana mustahkamlanayotganini ko‘rsatadi.

2018–2024 yillar davomida O‘zbekistonda kichik tadbirkorlik subyektlarining jami bandlikdagi ulushi izchil o‘zgarib borganini kuzatish mumkin.

³⁹ <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/small-business-and-entrepreneurship-2>

2-jadval

2018–2024 yillar davomida O‘zbekistonda kichik tadbirkorlik subyektlarining jami bandlikdagi ulushi⁴⁰

2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
76.3%	76.2%	74.5%	74.5%	73.9%	74%	74.5%

2018 yilda ushbu ko‘rsatkich 76,3 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2019 yilda deyarli o‘zgarmagan holda 76,2 foiz darajasida saqlanib qolgan. Bu davrda kichik biznes mamlakat bandligining asosiy qismini ta‘minlovchi sektor sifatida barqaror faoliyat yuritgan.

Biroq 2020 yildan boshlab mazkur ko‘rsatkichda pasayish tendensiyasi kuzatiladi va u 74,5 foizgacha kamaygan. Ushbu pasayishning asosiy sababi sifatida global pandemiya sharoitida iqtisodiy faollikning susayishi, ayniqsa xizmat ko‘rsatish va savdo sohalarida kichik biznes faoliyatining cheklanishi bilan izohlanadi. 2021 yilda ham ko‘rsatkich 74,5 foiz darajasida qolib, pandemiya oqibatlarining iqtisodiyotga ta‘siri hali saqlanib qolganini ko‘rsatadi.

2022 yilga kelib ulush 73,9 foizgacha kamaygan bo‘lib, bu holat iqtisodiyot tarkibida yirik sanoat va investitsion loyihalarning ulushi ortib borayotgani bilan ham bog‘liq. Ya‘ni, bandlikning ma‘lum qismi yirik korxonalar hissasiga o‘ta boshlagan. Shu bilan birga, kichik biznes subyektlarining bir qismi faoliyatini vaqtincha to‘xtatgani yoki norasmiy sektorga o‘tib ketgani ham ushbu ko‘rsatkichga ta‘sir ko‘rsatgan.

2023 yildan boshlab esa ijobiy o‘zgarishlar kuzatilib, ko‘rsatkich 74,0 foizni tashkil etgan, 2024 yilda esa 74,5 foizgacha oshgan. Bu tiklanish, avvalo, iqtisodiy faollikning qayta jonlanishi, davlat tomonidan kichik biznes va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlarning kuchaytirilishi, imtiyozli kreditlar va subsidiyalar ajratilishi, shuningdek xizmatlar sektorining kengayishi bilan izohlanadi. Natijada kichik biznes yana aholi bandligini ta‘minlashda yetakchi o‘rinni egallay boshlagan.

Umuman olganda, tahlil qilinayotgan davrda kichik tadbirkorlik subyektlarining bandlikdagi ulushi yuqori darajada saqlanib qolgan bo‘lib, qisqa muddatli pasayishlar asosan tashqi omillar ta‘siri bilan bog‘liq. So‘nggi yillarda kuzatilayotgan tiklanish tendensiyasi ushbu sektorning iqtisodiyotdagi barqaror o‘rni yana bir bor tasdiqlaydi. Mavjud ijobiy dinamikani hisobga olgan holda, kelgusi yillarda kichik biznesning bandlikdagi ulushi asta-sekin o‘sib, 75–78 foiz oralig‘ida barqarorlashishi kutilmoqda.

O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik aholi bandligini ta‘minlashda muhim iqtisodiy omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ushbu sektorning eng muhim jihatlaridan biri — yangi ish o‘rinlarini tezkor yaratish imkoniyatiga egaligidir. Yirik korxonalarga nisbatan kichik biznes subyektlari qisqa muddat ichida tashkil etilib, bozor talabiga mos ravishda faoliyatini yo‘lga qo‘yishi mumkin. Bu esa, ayniqsa, mehnat bozoriga yangi kirib kelayotgan yoshlar uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

⁴⁰ <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/small-business-and-entrepreneurship-2>

Bundan tashqari, kichik biznesni tashkil etish uchun nisbatan kam kapital talab etilishi uning ommaviylashuviga xizmat qiladi. Aholining turli qatlamlari, jumladan, o'zini o'zi band qilmoqchi bo'lgan fuqarolar uchun tadbirkorlik faoliyatini boshlash imkoniyatlari kengaymoqda. Ayniqsa, hududlarda, xususan qishloq joylarda kichik biznesning rivojlanishi aholi bandligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Bu orqali nafaqat ish o'rinlari yaratiladi, balki hududiy iqtisodiy faollik ham ortadi.

Kichik biznes, asosan, xizmat ko'rsatish sohasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, savdo, maishiy xizmat, axborot texnologiyalari, turizm kabi yo'nalishlarda faol rivojlanmoqda. Ushbu sohalar mehnat talabchan bo'lgani sababli aholi bandligini keng miqyosda ta'minlash imkonini beradi.

Shu bilan birga, mazkur sohada bir qator muammolar ham mavjud. Jumladan, tadbirkorlar uchun moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatining cheklanganligi, kredit foiz stavkalarining nisbatan yuqoriligi kichik biznesni rivojlantirishga to'sqinlik qilmoqda. Bundan tashqari, ayrim hollarda biznesni boshlash jarayonida byurokratik to'siqlar saqlanib qolayotgani ham kuzatiladi. Malakali kadrlar yetishmasligi, ayniqsa zamonaviy kasb va ko'nikmalarga ega mutaxassislarning kamligi ham kichik biznes samaradorligini pasaytiruvchi omillardan biridir.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Avvalo, kichik biznes subyektlari uchun imtiyozli kreditlar hajmini kengaytirish va moliyalashtirish mexanizmlarini soddalashtirish zarur. Shuningdek, startup loyihalarni qo'llab-quvvatlash, innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin. Kasb-hunar ta'limini rivojlantirish, aholining tadbirkorlik ko'nikmalarini oshirish ham muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, raqamli tadbirkorlikni rivojlantirish orqali yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratish mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik aholi bandligini ta'minlashning asosiy manbalaridan biri hisoblanadi. Ushbu sektor yangi ish o'rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish va iqtisodiy faollikni kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi. Davlat tomonidan olib borilayotgan qo'llab-quvvatlash siyosati kichik biznesning barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Kelgusida mazkur sohani yanada rivojlantirish orqali aholi bandligini oshirish va ishsizlik darajasini kamaytirish bo'yicha keng imkoniyatlar mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 8-iyundagi PQ-5113-son "Kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.
3. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/small-business-and-entrepreneurship-2>